

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra výtvarné výchovy

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Současná koláž ve výtvarné výchově
Contemporary Collage in Art Education
Magdalena Herelová

Vedoucí práce: **doc. PhDr. Martin Raudenský, Ph.D.**
Studijní program: Specializace v pedagogice (B7507)
Studijní obor: B VV (7504R235)
Výtvarná výchova se zaměřením na vzdělávání (OB1VV17)

Rok odevzdání: 2023

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Současná koláž ve výtvarné výchově potvrzují, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce pana doc. PhDr. Martina Raudenského, Ph.D. samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzují, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, 07. 07. 2023

Touto cestou bych chtěla poděkovat vedoucímu mé bakalářské práce doc. PhDr. Martinu Raudenskému, Ph.D. za poskytnutí podnětných studijních materiálů a cenné rady a připomínky, dále své rodině za trpělivost a podporu, samozřejmě též kolegům z Musea Kampa a všem, kteří přispěli k realizaci této práce.

ABSTRAKT

Tato práce se věnuje fenoménu koláže jako výtvarné technice, přičemž se snaží postihnout škálu forem, které ji reprezentují. Dotkne se ale i pojetí pojmu jako obecného myšlenkovému přístupu.

Poskytuje vhled do dějin i současnosti koláže, aby poukázala na možné inspirace v historii techniky a návaznosti či souvislosti mezi aktuálními tendencemi a minulostí.

Představí výběr současných českých i zahraničních autorů, zejména je zde však snaha o postžení různých přístupů nikoliv o vyčerpávající přehled tvůrců. Vedle volné tvorby se zabývá také plakáty či ilustrací, přičemž je kladen zvláštní důraz na tvorbu pro děti, kdy kromě ilustrace vezme v potaz i např. animace na principu koláže.

Ve výtvarné části je prezentován autorský soubor nazvaný *Kde to žijeme?*, jenž se z obsahového hlediska zamýšlí nad různými problematickými aspekty současné společnosti, zatímco ve výtvarné formě využívá tradiční i experimentální přístupy na principu koláže.

Didaktická část se zabývá možnostmi práce s koláží ve výtvarné výchově, kde autorka učinila zkušenost především v oblasti galerijní edukace, a to specificky v Museu Kampa v programech pro školy i veřejnost se zaměřením na dospělého i dětského návštěvníka. Představuje sérii úspěšně realizovaných edukačních aktivit založených na konkrétních výstavních projektech včetně možnosti jejich transformace pro prostředí školní výuky.

KLÍČOVÁ SLOVA

asambláž, dekoláž, digitální koláž, fotomontáž, koláž, koncept, proláž, roláž, stratifikace, galerijní edukace, výtvarná výchova

ABSTRACT

This bachelor thesis deals with the phenomenon of collage as an artistic technique whereas it seeks to cover the scale of forms that represent it.

However, it also mentions the notion of understanding the term as a general attitude, as a way of thinking.

It brings an insight into the past and the present of collage to point at the possible inspirations in the history of the technique and the continuity or links between the current tendencies and the past.

It introduces a selection of both contemporary Czech authors and authors from abroad, however, the thesis namely endeavours to detect the variety of approaches rather than attempts to create an exhaustive overview of artists.

Along with the line of free art work it deals with posters or illustration while paying a special attention to the artistic production for children where not only illustration but also animation on the basis of collage is taken into account.

In the artistic section a series of artworks by the author named „Where do we live, though?“ is presented which reflects on various problematic aspects of contemporary society while as for the art form, it uses traditional and experimental approaches based on the principle of collage.

The didactic part is dedicated to the possibilities of working with collage in art education, where the author gained experience primarily in the field of gallery education, specifically in Museum Kampa in programmes for both schools and the public with a focus either on adult or child visitors. It presents a series of successfully implemented educational activities based on specific exhibition projects as well as the possibilities of their transformation for the school teaching environment.

KEYWORDS

assamblage, collage, decollage, digital collage, photomontage, prollage, rollage, gallery education, art education

Obsah

1 Úvod.....	6
TEORETICKÁ ČÁST.....	7
2 Fenomén koláže.....	7
3 Od historie k současnosti.....	9
4 Současná tvorba.....	16
4.1 Volná tvorba (a její přístupy).....	16
4.2 Plakát, ilustrace, obálky knih a hudebních nosičů, scénografie.....	18
4.3 Tvorba pro děti.....	20
5 Závěrečná teoretická úvaha.....	24
VÝTVARNÁ ČÁST.....	26
6 Autorský soubor koláží.....	26
6.1 Kompozice z textu – Psychologie konzumu, reklamy a marketingu.....	26
6.2 Kompozice útržků obrazu a textu s připojením autentického tematického prvku – téma Pandemie.....	28
6.3 Experimentální vrstvení a proces destrukce - Životní prostředí.....	30
6.4 Kompozice z barevných ústřížků - Životní prostředí.....	33
6.5 Fotomontáž – téma Psychologie.....	36
7 Závěr k výtvarné části.....	37
DIDAKTICKÁ ČÁST.....	38
8 Výtvarné projekty k výstavě <i>Slovník metod</i>	39
9 Výtvarná dílna k výstavě děl Kateřiny Černé <i>Sny zaznamenané</i>	42
10 Lettristická dílna k výstavě <i>Eduard Ověčáček: Propalované koláže a objekty</i>	45
ZÁVĚR.....	48
Seznam použitých informačních zdrojů.....	49

1 Úvod

Tato bakalářská práce pojednává o fenoménu koláže ve výtvarném umění a úvodem teoretické části je jistě vhodné specifikovat či pokusit se definovat termín koláže a popsat koláž jako způsob tvůrčí práce. Bude se tedy zabývat i některými přesahy do dalších uměleckých odvětví, neboť v umění nalezneme vedle výtvarné podoby koláže také aplikaci podobných principů v hudbě, literatuře, divadle, i těch se práce stručně dotkne. Zmíní i pojetí pojmu v širším slova smyslu jako obecného myšlenkovému přístupu, avšak právě takový způsob myšlení je pro výtvarníka zcela jistě nezbytným základem pro tvorbu koláží.

Práce se nevěnuje striktně jen současné koláži, ale také její historii, a to zejména proto, aby bylo patrné, jaká cesta vedla k jejím dnešním podobám a jak dalece jsou tyto ovlivněny minulostí. Zároveň je zřejmé, že tak jako z historických projevů čerpá inspiraci soudobé výtvarné umění, můžeme se k nim obracet i ve výuce výtvarné výchovy.

Vztahovat se k již viděnému, odkazovat na konkrétní díla, události, místa či osobnosti, poukazovat na návaznosti a souvislosti mezi aktuálními tendencemi a minulostí, to vše jest esencí současného umění a bez znalosti kontextu a obeznámení se s konkrétními reáliemi často nelze některým dílům zcela porozumět.

V rámci současné koláže představuje práce také vybrané soudobé autory, české i zahraniční, kdy však jde o subjektivní náhled autorky. Výběr se zejména snaží ukázat různorodé přístupy a bohatou škálu témat, která se v kolážové tvorbě objevují, nejde o vyčerpávající přehled tvůrců. Kromě volné tvorby vezme v potaz též ilustraci, knižní obálky a plakáty, což jsou typické oblasti uplatnění užité koláže. Obzvláště se pak zaměří na tvorbu pro děti, kde vedle ilustrací zmiňuje také animaci a film na principu koláže. (I ty ostatně mohou být přínosnou inspirací ve výuce.)

Autorský soubor koláží s názvem *Kde to žijeme?*, který představuji v části výtvarné, se zabývá různými problematickými tématy současné společnosti, z nichž zejména vystupují do popředí společenské tlaky na psychiku jedince a kolektivní působení lidstva na životní prostředí. Mimo jiné poukazují i na možnosti zpracování obdobných témat v rámci edukačních aktivit či přímo ve výuce výtvarné výchovy ve školním prostředí.

Užívám zde tradiční i experimentální metody práce na principu koláže s případnými odkazy na současnou i minulou tvorbu různých autorů - kolážistů.

Didaktická část se sice zakládá na příkladech práce s koláží v galerijních edukačních aktivitách založených na konkrétních výstavních projektech Musea Kampa, ovšem zejména po návštěvě výstavy se nevyklučuje možnost jejich přizpůsobení pro jiné prostředí, ať již by šlo o školní výuku výtvarné výchovy nebo volnočasové aktivity.

TEORETICKÁ ČÁST

2 Fenomén koláže

Úvodem je jistě vhodné specifikovat či definovat termín koláže. Předně je třeba se zajímat, jak vymezit tento pojem. Etymologie slova *koláž* sice naznačuje techniku prvotně založenou na lepení (z francouzského *collage*, kde *colle* značí *lepidlo* (Rejzek, 2001) a lze si tedy snadno vytvořit představu, že šlo původně o lepení: obrazu, papíru, jiného materiálu či jiných předmětů do společného obrazu. Termín jistě tento způsob práce zahrnuje, nicméně vztahuje se i na řadu dalších metod, využívajících obdobné společné principy, avšak nikoli jen proces lepení. Ne nadarmo se již jeden z průkopníků moderní koláže Max Ernst zásadně ohrazoval proti tvrzení, že ke koláži je třeba lepidla. (Ernst in Elliot, 2019, str.12)

Jaké metody a na jejich základě vzniklá výtvarná díla lze tedy považovat za koláž?

Vycházíme-li z prostudované literatury, je možno konstatovat, že fenomén koláže v sobě zahrnuje, i pokud hovoříme pouze o výtvarném projevu, širokou škálu postupů a technik.

Koláží tedy v tomto pojetí rozumíme seskupování až vrstvení nebo také rekompozici obrazu nebo obrazů či předmětů, materiálu nebo materiálů. Lze ale také hovořit naopak o ubírání materiálu či obrazu nebo jeho částí/ částí ze stávajícího základu, jejich vymazávání, zamalování, vyřezávání, odtrhávání a jinak prováděné odnímání či destrukci, přičemž dnešní technologie přinášejí vedle fyzické podoby práce i manipulace digitální, zahrnující například i možnosti distorze obrazu, téměř libovolné změny měřítka atd., popřípadě kombinaci více forem práce.

Fenomén koláže je značně obtížné, ne-li nemožné, jednoznačně definovat a jeho sémantickým vymezením se již zabývala i řada teoretiků (např. Groupe μ), aniž by došli k zcela jednotnému závěru (Etgar in Elliot, 2019, str. 35)

Koláž sahá od jednoduché juxtapozice obrazů či předmětů třeba na první pohled i zdánlivě nesusouvisejících, přes sofistikované spojování a sestavování nového obrazu z mnoha částí

až po někdy složité asociace, které taková spojení prvků obrazu vyvolávají. Přes asociování je možné dospět až k posunu vnímání koláže i jako způsobu myšlení, přístupu k třídění a spojování informací.

Tezi, že pojem koláž je možné chápat širěji než pouze jako název výtvarné techniky, ostatně rozvíjí i T. Pospiszyl ve své publikaci *Asociativní dějepis umění*, kde naznačuje, že jako ke koláži lze přistupovat například i k teorii umění či reflexím o světě obecně v tom smyslu, že každý podnět přináší specifické asociace a žádný vývoj není striktně lineární, nýbrž je ovlivněn řadou faktorů a vrstev, a právě jeho kniha *asociativního* dějepisu je jakýmsi kolážovitým náhledem výseku dějin umění. Zabývá se zde zejména alternativními, novátorskými neboli, jak je sám označuje, „hybridními“ technikami a takto i dochází k následující reflexi: „*Při zpětném pohledu jsem zjistil, že s poznatky a postřehy o umění často zacházím podobným způsobem, s jakým přistupují (...) diskutovaní umělci ke svým dílům. Většina... pracuje metodou koláže nebo z ní odvozených postupů. Spojují již existující prvky do větších celků, které tak dostávají nový význam. Spojování elementů se neřídí mechanickou podobností či přímočarými vztahy, ale spíše asociacemi.*“ (Pospiszyl, 2014, str. 7)

Obdobně pak ve třetím svazku rozsáhlého díla s názvem přeložitelným jako *Věk koláže* a podtitulem *Současná koláž v moderním umění* poznamenává i F. Gavinová, že „*proces přidávání a odstraňování, kombinování kontrastních prvků není jen estetickým procesem, je to způsob myšlení*“ (Busch, Gavinová, 2020, str 4.)

O koláži ostatně hovoříme také v literatuře, hudbě, v divadelních představeních, filmu a jiných uměleckých odvětvích.

Pomineme-li fakt, že divadlo a ještě názorněji film, jsou samy ve své podstatě spojením několika uměleckých disciplín a naplňují tak již v procesu svého vzniku určité principy koláže, obecně je takto nevnímáme.

Jako koláž jsou chápány pouze specifické formy (cf. film *Milý tati*, režie: Diana Cam Van Nguyen, laureátka Ceny české filmové kritiky 2021, obr.1)

obr. 1 z filmu *Milý tati*

zdroj: <http://filmovakritika.cz/mily-tati/>

Jako koláž v literatuře pak chápeme aplikaci principů koláže výtvarné na tvorbu literární, kde autor sestavuje text z nesourodých částí, nejčastěji textů jiných autorů, případně z odposlouchaných rozhovorů. Můžeme sem zařadit dadaistické básně podle Tristana Tzary, jinak jsou výstižným příkladem literárních koláží experimenty Jiřího Koláře a Bohumila Hrabala zejména z 50. a 60. let 20. století.

Koláž pak může být u výtvarníka spojená s tvorbou textu (básnického i prózy), jeho přetvářením nebo destrukcí, – u nás jmenujme v této souvislosti vedle Jiřího Koláře ještě Ladislava Nováka. Text a obraz mohou být jakousi fúzí blížící se svou podobou Apollinairovým kaligramům - u Ladislava Nováka hra s textem, která je ovšem spíše vizuálního charakteru a méně vázaná na jeho obsah, vyúsťuje v různé specifické tvůrčí přístupy s koláží příbuzné nebo propojené, např. v jeho sérii *Preparovaných textů* (Novák, 2017, str. 360 – 430). Právě i propojování výtvarné roviny s literární prací metodě dobře odpovídá.

Ostatně text, který prošel destrukcí rozstříháním nebo roztrháním na kousky příkladně slouží jako výchozí materiál v Kolářových chiazmáží, význam má jeho vizuální podoba nikoli původní obsah.

3 Od historie k současnosti

„Dialog s minulostí, navazování na tradici, přebírání a transformace motivů a technik nejsou ve výtvarném umění ničím neobvyklým, naopak, stojí v základu jeho vývoje.“ (Pospiszyl, 2014, str. 9)

Chceme-li udělat krátký exkurz do historie užití koláže, pravděpodobně se obtížně vyhneme tendenci soustředit se na období počátku 20. století, kam řada autorů oprávněně situuje její umělecký rozmach.

Avšak jak T. Pospiszyl uvádí: „*Genezi koláže jako tvůrčí metody a specifického uměleckého formátu nelze detailně vystopovat a popsat. Najdeme ji na zábavných pohlednicích a v humoristických časopisech ještě před nástupem 20. století, ve kterém podobné techniky začali využívat avantgardní umělci.*“ (Pospiszyl, 2014, str. 18)

Podíváme-li se ovšem ještě hlouběji do dějin výtvarného umění, lze vypátrat zmínky o využití této techniky již o několik století dříve, a to v umění asijském, kde se s principy koláže setkáváme již ve 12. století v japonských rukopisech. Příkladem může být rukopis *Isheshu*, v němž jsou stránky dekorovány ptáky a hvězdami vytvořenými ze zlatého či

stříbrného papíru nebo zde jako pozadí nalezneme lepené útržky a ústřižky barevného papíru představující krajinu. (Gavinová; Busch, Gavinová, 2020, str 4.)

V „západním“ umění (neboť na tuto oblast se práce soustředí především) pak podle Patricka Elliota počátky koláže na papíře sahají pravděpodobně do století patnáctého, což se přibližně shoduje i s obdobím, kdy začal být i v Evropě vyráběn v dostatečném množství papír a jako příklad, který by tak mohl patřit mezi první rané koláže uvádí drobnými lesklými částčkami okrášlený dřevořez svaté Doroty z druhé poloviny 15. století od neznámého autora pravděpodobně z Německa.

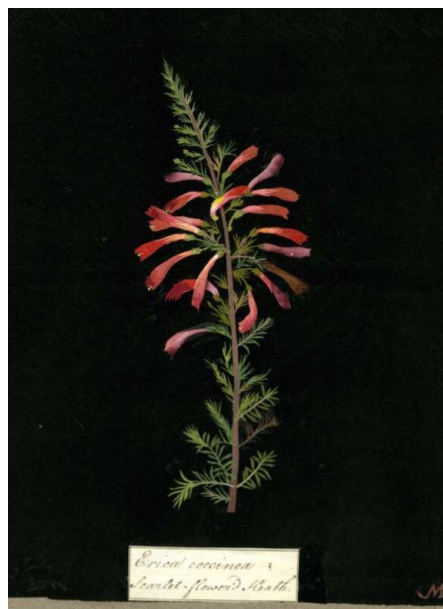
P. Elliot ke kolážím přiřazuje také již od 16. století vznikající tisky doplněné odklápěcími okénky, které po otevření typicky rozkrývaly vnitřní stavbu lidského těla a byly tak později užívány i ve výuce anatomie v medicíně, jiné zase odhalovaly, co má vyobrazená postava pod šatem a poskytovaly řadu dalších možností, jako je třeba znázornění stavu před a po (například zahrada před úpravami a po nich). Ty se staly předchůdci otevíracích okének, jak se objevují v současné ilustraci knih pro děti dodnes. Jejich novodobým průkopníkem byl v 80. letech minulého století například britský výtvarník Eric Hill. (Elliott, 2019, str. 11).

F. Gavinová dále zmiňuje postupy při vytváření vystřihovaných siluet, což byla v Evropě dámská kratochvíle již od poloviny 17. století. Siluetové portréty se staly dlouhodobou velkou módou a následovala i obliba dekorativní papírové koláže. ---Postupem času se dekorování metodou takzvané *dekupáže* stalo rozšířenou a oblíbenou technikou stejně jako *scrapbooking*, spočívající v naplňování sešitů různorodými obrázky, výstřižky z novin, pohlednicemi či lístky z divadla nebo květinami a podobně, a to zejména u žen z dobře postavených rodin. Tyto techniky se rozšířily do té míry, že od poloviny 19. století se dokonce vyráběly předpřipravené sady pro domácí dekupáž a scrapbooking, které bylo možné si zakoupit.

Zde tedy samozřejmě hovoříme spíše o tvorbě amatérské, ne tak bychom ovšem nazvali dílo Mary Delanyové (1700 - 1788), která zpracovala rozsáhlý soubor 985ti botanicky velmi realistických vyobrazení květin sestavených z drobných barvených kousků papíru, z nichž některá doplňují i skutečné okvětní lístky nebo listy rostlin. Sama je nazývala papírovými mozaikami a můžeme ji směle považovat za jednu z průkopnic umělecké koláže. Její soubor *Flora Delanica* (kolem 1776) dnes nalezneme ve sbírkách Britského muzea.

Obr. 2 Z cyklu *Flora Delanica*, Mary Delany, 1776 (Britské muzeum)

zdroj: https://www.britishmuseum.org/collection/object/P_1897-0505-312

Obdobně již v této době užívalo koláž také několik dalších profesionálních umělců: věnoval se jí například romantický malíř Philip Otto Runge (do 1810), u něhož se setkáme s vystřihováním siluet zachycujících zejména rostliny. Výrazně se zde nabízí paralela jeho práce s „malbou papírem“, jak své koláže o sto let později nazýval Henri Matisse.

Obr. 3 Philip Otto Runge, *Red Currant*, přelom 18. a 19. stol.; Metropolitní Muzeum, New York

zdroj:

<https://www.britannica.com/biography/Philipp-Otto-Runge>

I proslavený malíř Jean-Auguste-Dominique Ingres pracoval s koláží, ale sloužila mu jen jako metoda podpurná pro spojování skic při přípravě jeho obrazů.

Další oblastí kolážového umění, která se profesionalizovala a byla, jak již zmíněno, velmi obdivovaná a žádaná zejména na přelomu 18. a 19. století, se stala tvorba siluet osob, tedy vystřihované portréty. V této souvislosti snad nelze nejmenovat umělce francouzského původu Augustina Edouarta (do 1831), který tímto způsobem vytvořil okolo stovky tisíc

podobizen a zachytil na svých portrétech desetitisíce osob včetně slavných osobností své doby (Elliot, 2019, str. 14)

obr. 4 Augustin Edouart, *The Wardlaw Ramsay Family* 1831, Národní galerie Skotska (*National Galleries of Scotland*)

Zdroj:

<https://www.nationalgalleries.org/art-and-artists/artists/augustin-edouart>

Odkazy k této historické formě plus další vlivy pak v sobě v budoucnu nesou i díla novodobějších umělců. Později je práce se siluetou typická například pro filmovou tvorbu animátorky a režisérky Lotte Reinigerové (1899-1981) a věnuje se jí též oceňovaný současný francouzský režisér Michel Ocelot (cena Britské akademie, Cesar za krátkometrážní film)

obr. 5 a 6 záběry z filmů Michela Ocelota

zdroj: https://www.michelocelot.fr/images-images_de_films--les-tresors-caches-de-michel-ocelot

S velkoformátovými siluetami obdobného charakteru pak pracuje také současná umělkyně Kara Walkerová (*1969) a William Kentridge (*1955). Zároveň navázáním na užití této formy odkazují i na historické období, které je mimo jiné spjato s kolonialismem (Elliot, 2019, str. 14)

Je jen logické, že koláž, která je založená na opětovném použití vytištěných obrazů, textů či jejich částí, zaznamenává rozvoj opravdu až s obecnější dostupností fotografie a širokého spektra tištěných materiálů. K tomu reálně dochází v druhé polovině 19. století, kdy už je splněn předpoklad dostatečné strojové produkce papíru spolu s možnostmi tisku ve velkém. Stalo se tak zejména díky litografii, jež se stala hlavní technikou pro průmyslový tisk kvalitních, a to i barevných (chromolitografie) obrázků a reprodukcí.

V této době je tedy již třeba vzít v potaz i produkci v oblasti, kterou můžeme nazvat komerční, jako jsou plakáty, pohlednice a další hromadně vycházející tiskoviny.

To platilo i v našem prostředí a jak zmiňuje T. Pospiszyl: „*Žertovné pohlednice sestavené z několika různých fotografických výjevů se u nás objevovaly již před rokem 1900, periodika jako Svět zvířat před první světovou válkou běžně tiskla mystifikační fotomontáže.*“ (Pospiszyl, 2014, str. 18) Takto můžeme na naší scéně za jednoho z prvních autorů koláží považovat Jaroslava Haška, který ve svém časopise *Svět zvířat* s vtipem sobě vlastním prezentoval kolážované tvory jako skutečná zvířata, jak ostatně o mnoho desítek let později objevil i proslulý český kolážista Jiří Kolář, jenž se o této inspirativní osobnosti vyjádřil následovně: “(J. Hašek) mne naučil vidět mnoho věcí v nezvyklých relacích” (Kolář, Slovník metod, Gallery Praha, 1999, str. 114 in Pospiszyl, 2014, str. 18)

Přitom se tyto projevy samozřejmě neomezovaly pouze na českou výtvarnou scénu, nýbrž je možno je sledovat po celé Evropě, kde tedy fotomontáž byla součástí vizuální kultury od poloviny 19. století původně v novinách a později i v obchodní reklamě a na pohlednicích, takže ve chvíli, kdy s ní začali pracovat umělci, již měli příležitost čerpat z této obchodní a amatérské historie koláže.

S avantgardou přicházející počátkem 20. století ovšem koláž ve výtvarném umění dosáhla významného rozmachu a většina autorů se shoduje na převratném využití jejích metod.

Pablo Picasso a Georges Braque zároveň s vyvíjením kubistických postupů experimentovali i s koláží mezi lety 1908 a 1912, kteréžto období je pro koláž coby umělecké médium často označováno jako bod zlomu. I renomovaný umělecký kritik Clement Greenberg ostatně spatřoval v kubismu přelom v celém vývoji moderního umění. Nelze sice říci, že by kubisté koláž „vynalezli“, neboť si byli zmíněné historie užití jejích principů nepochybně vědomi, revoluční ovšem byl jejich přístup: ustavili koláž jako jednu z metod moderního umění. (Gavinová in Busch, Gavinová, 2020, str 5)

Avantgardní umělci užívali kolážové metody z rozličných důvodů: například v kubismu „*tato technika účinně popírala iluzi jednotného třídímenzionálního prostoru, zdůrazňovala*

plochost a konstruovanost výjevu. Rozdílný charakter užitých podkladů – kreseb, novinových útržků, tapet, barevných papírů – obohacoval a komplikoval sémantiku výsledného obrazového čtení.“ (Pospiszyl, 2014, str. 18)

Avantgarda přála nejen experimentu, ale také angažovanosti umění. Využívání materiálu/ů z dobových periodik pro tvorbu koláže právě tuto funkci velmi dobře podporuje, neboť zde se snadno objevují témata, která „hýbou společností“ nebo přinejmenším vyzývají ke komentáři. Právě tento aspekt je důležitý v tvorbě dadaistů. S přicházející první světovou válkou dadaismus propůjčil koláži formu politické kritiky.

Často užívanou podobou byly koláže z aktuálních fotografií, což byl také způsob, jakým již v roce 1916 vytvářeli své absurdní protiválečné fotomontáže němečtí výtvarníci John Heartfield a George Grosz. Na nich se přeskupováním či pouhou juxtapozicí existujícího materiálu umělci pokoušejí divákovi odhalit jiné interpretace obrazu než ty, které jsou na první pohled zjevné, či mu dávají význam právě opačný. (Pospiszyl, 2014, str. 18-24)

„Tito umělci používali koláže, aby kritizovali struktury společnosti, životní hodnoty a pravdu a vyjádřili své odcizení a odtazítost- často s nemalou dávkou humoru.“ (Gavinová in Busch, Gavinová, 2020, str 5)

K hrstce žen, které se výtvarně umělecky prosadily mezi většinou mužských představitelů hnutí dada patřila kolážistka Hana Höchová. Právě ona mezi tyto otázky přináší také téma kritiky postavení žen ve společnosti. Höchová působila v ženských časopisech, které se pro ni stávaly i zdrojem obrazového materiálu.

Koláž je spojena i se jmény dalších umělců vycházejících z dadaismu či surrealismu, jako byl Hans Arp (vystavoval koláže už v roce 1915), Kurt Schwitters (začal s kolážemi kolem roku 1918), Max Ernst (ten je kromě jiného autorem kolážových románů) i Joan Miró, kteří také přinášejí řadu experimentů a nových kolážových metod.

A koláž přijímají za svou i další hnutí jako je futurismus a konstruktivismus kombinující estetiku s propagandou. Pravděpodobně nejdelší vliv na medium koláže však měl surrealismus, pro který byla perfektní platformou.

Mezi ranými surrealisty považoval koláž za opravdu zásadní pro vývoj umění Louis Aragon, který se, mimo jiné, stal kurátorem výstavy kolážových prací, kde vedle dalších prací byly vystaveny i fotografie Man Raye a Magritteovy obrazy, a i když tyto nezahrnují přímo lepení materiálu, svou koncepcí jsou rovněž poznamenány fenoménem koláže a její estetikou. (Elliot, 2019)

Z českých avantgardních umělců bychom v oblasti koláže neměli opomenout zmínit osobnost Karla Teigehe, který vedle práce teoretika a kritika sám v meziválečném období vstupuje na tvůrčí pole vlastními kolážemi, které nejdříve zpracovával jen tak říkajíc „do šuplíku“, posléze je ale uplatnil při své práci na grafické úpravě knižních obálek. Zabýval se zejména fotomontáží a kompozici obálky stavěl na kombinaci písma (názvu titulu) a fotografie či koláže, jeho typografické úpravy lze charakterizovat jako střídme, vkusné a moderní.

V jeho typografických úpravách se střetávaly konstruktivistické i surrealistické tendence. (Srp, Bydžovská, Bregantová, 2009, str. 205)

Po druhé světové válce se v Evropě a USA objevují jednotlivci či celá hnutí, jež citují umělecké strategie předválečné avantgardy. Německý literární kritik Peter Bürger o těchto tendencích hovořil jako o neoavantgardě, která „recykluje postupy kubistické koláže, dadaistického antiuění, surrealistické fotomontáže a dalších výrazových prostředků avantgardy“ (Bürger in Pospiszyl, 2014, str. 9)

A tak má v 2. pol 20. století věru i kolážová tvorba své nepřehlédnutelné pokračovatele. Zrodí se pop-art, s ním neodada a další směry. Ty skutečně do určité míry citují metody avantgardy, ale doba je jiná a tedy i díla této generace se vyjadřují k jiným situacím a otázkám.

S kolážemi se setkáme u ikonických jmen jako Robert Rauschenberg, mnohostranný umělec, v jehož dílech typicky znovu nacházejí uplatnění nalezené předměty či Jasper Johns na americké a Richard Hamilton či Eduardo Paolozzi na evropské scéně, s novým způsobem zachycením krajiny pak například přichází David Hockney (*Pearlblossom Highway*, 1986).

Ani československá scéna koláže rozhodně nezaostávala. U nás by tomuto období odpovídala tvorba J. Koláře, Ladislava Nováka, Běly Kolářové, Libora Fáry, Zbyňka Sekala (Pospiszyl, 2014, str 15)

Nebývalým rozsahem svého díla a různorodostí témat, novátorských přístupů, i užívaných materiálů se na naší výtvarné scéně jako kolážista velmi výrazně projevil Jiří Kolář. Jeho tvůrčí cesta vedla, jak již zmíněno, i přes literaturu a přesahy koláže do literatury a jeho jméno se spojuje s experimentováním a hledáním a lze o něm říci, že se stal ikonou české koláže. Dnes je možno sledovat návraty jeho metod v tvorbě současných umělců.

4 Současná tvorba

„A můžeme jít ještě dále a rozvinout pojem jako pojetí – způsob myšlení a zpracování vjemů a informací, kdy pro současné umělce je nutně vnitřní logika jejich práce ovlivněna způsobem jakým v současnosti nakládáme s informacemi.“ (Pospiszyl, 2014, str. 18)

„Koláž je cesta, jak se v tomto chaosu dobrat smyslu.“ (Busch, Gavinová, str. 11)

4.1 Volná tvorba (a její přístupy)

Současné trendy koláže v širokém záběru postihuje již zmíněná dosud třídílná zahraniční publikace: *The Age of Collage*, která se věnuje výhradně tomuto médiu. Poskytuje přehled o dílech soudobých autorů z celého světa, jejich přístupu k tvorbě a tématech, kterými se zabývají, včetně bohaté obrazové dokumentace.

Současní umělci přicházejí s různými způsoby práce, z nichž některé navazují na tvorbu jejich výtvarných předchůdců. V oblibě jsou stále i postupy jako třeba fotomontáž, užívané dadaisty, surrealisty, jakož i v dalších avantgardních směrech počátku 20. století, dále novátorské přístupy rozvinuté u nás Jiřím Kolářem, kam by patřila kupříkladu roláž či kubománie a v dalších experimentálních rovinách, jako jest alchymáž, Ladislavem Novákem, nechybí kombinování koláže a kresby či malby a samozřejmě i využití digitálních postupů.

Tomáš Pospiszyl o současných autorech hovoří jako o *"generaci, kterou formoval fenomén postinternetového umění a je tedy v rovině formálního uvažování poznamenána současností, konkrétně prostředky digitální archivace a komunikace.(...) k obrazům se tito umělci chovají podobně, jak jsou na to zvyklí z prostředí internetu.“* (Pospiszyl, 2014, str. 10)

Ovšem, jak rovněž uvádí v jiné pasáži, zdaleka ne všichni současní tvůrci užívají internetu jako zdroje svých obrazových podkladů, a z české scény zde T. Pospiszyl zmiňuje Dominika Langa nebo Evu Kořátkovou jako příklady umělců, pro které *“je důležitá práce s originálními papírovými materiály. Obrazy vnímají v rovině autentických nositelů historie.“* (Pospiszyl, 2014, str.44)

„Většinou současných českých umělců, kteří s koláží pracují, nejde o analýzu media šíření obrazů nebo o konceptuální zkoumání jeho vizuálního jazyka. Vracejí se k historické formě koláže jako kompozice budující jednotný obrazový prostor. Nezřídka se jedná o projevy nezakrytě nostalgické. Koláž je tu především způsobem, jak navázat dialog

s minulostí, ať už s tou osobní nebo obecněji s formami historického modernistického myšlení a jeho odkazem.“ (např. Vladimír Houdek vytvořil 2012 cyklus s postavami světové avantgardy a odkazy na česká ikonická díla jako byla Abeceda od trojice Karel Teige- Vítězslav Nezval- Milča Mayerová) (Pospiszyl, 2014, str. 44)

Snad není až tak překvapivé, že se dnes i u současných zahraničních autorů opět setkáme s přístupy, jejichž pionýrem byl u nás Jiří Kolář, jako je konfrontáž a reportáž, jak je nalezneme např. u Aikaterini Gegisianové (ocenená Zlatým lvem z Benátského Bienále, 2015) či Ninny Vatanenové (Busch, Gavinová, 2020, str. 180-185) nebo roláž (např. E. Taufenbach (Busch, Gavinová, 2020, str. 28).

U některých současných zahraničních i tuzemských autorů zaznamenáme obecně méně typicky užívané prvky nebo materiály, které se takto v jejich dílech stávají specifickým znakem.

Takovým příkladem mohou být africké látky v kolážích, jejichž autorem je v Británii velmi úspěšný Yinka Shonibare (Busch, Gavinová, 2020, str. 52) nebo s koláží spojené šití, prošívání či vyšívání zaujme u současné tvůrkyně Linden Ellerové (Ellizegi, 2020, str. 117). (Sešívání fotomontáže byly ovšem typické například i pro Annegret Soltau v 70. letech (Elliot, 2019, str. 156))

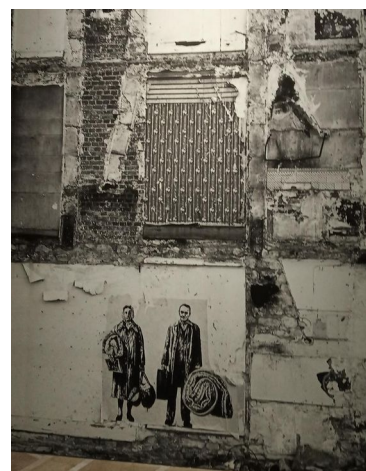
Se speciálními 3D efekty se setkáme u Caro Mantke (Ellizegi, 2020, str. 53), oblíbeným prostředkem kolážistů je i hra s měřítkem, tu často využívá například americká ilustrátorka prestižních periodik Beth Hoeckelová. (Busch, Gavinová, 2020, str 218)

Tuzemská tvorba nám též skýtá výrazné tvůrčí osobnosti, které se vyznačují charakteristickým „rukopisem“, jako jsou koláže a asambláže všestranného umělce Jana Švankmajera, anatomická zkoumání ve stylu art brut Luboše Plného či práce Michala Cihláře, jehož koláže jsou často založeny na efektu multiplikace .

Za velmi specifickou formu koláže lze také považovat tvorbu umělců, kteří prezentují svá díla ve veřejném prostoru a kde je dílo často spjata s příběhem nebo událostí, který se zároveň se váže i k vybraným umístěním. Tato tvorba má v mnoha případech také společensko-kritický podtext nebo připomíná historické události. K těmto autorům patří například francouzští tvůrci JR a Ernest Pignon Ernest.

Obr. 7 Ernest Pignon Ernest, *Expulsions*, 1978, z výstavy

zdroj: foto autorky

Autoři se obecně v současné koláži zabývají celou řadou témat od osobních, až existenciálních, po společensko-kritická, kde se setkáme s otázkami identity, genderu, rasy, konzumu, ekologie, s politickými problémy i válečnými konflikty.

4.2 Plakát, ilustrace, obálky knih a hudebních nosičů, scénografie

Díla vytvořená jako koláže a příbuznými technikami (např. asambláže) se uplatňují jako volná tvorba, ale fenomén koláže samozřejmě zasahuje i do oblasti, kdy je kolážové dílo vytvářeno za specifickým účelem, jako při tvorbě plakátů, knižních obálek či obálek hudebních nosičů, ilustrací, divadelních dekorací, a toto platí, i co se týče produkce určené dětem, které se práce věnuje podrobněji v dalším oddíle.

Pokud jde o plakáty, ty sice v současnosti částečně ztrácejí svou materiální podobu a častěji jsou nahrazovány svou podobou virtuální, důrazná komunikace a tedy i důležitost jejich grafického řešení však zůstává jejich podstatnou charakteristikou.

Pozoruhodným příkladem novátorského přístupu ke grafice plakátu se koncem 19. století v Británii stala dvojice příbuzných malířů William Nicholson (1872-1949) a James Pryde (1866-1941), kteří si zvolili umělecký pseudonym „Bratři Beggarstaffové“ a snažili se prorazit svým nesmírně avantgardním, až revolučním, designem na trhu plakátu.

Jejich tvorbu coby průkopníků moderního výrazného plakátu, kde je tvar založen na siluetě či obrysu vytvořených za pomoci koláže nebo šablony, představilo nedávno Fitzwilliamovo Museum Univerzity v Cambridge.

Rozkvět plakátového designu pokračoval s avantgardou a v českém prostředí je řada výtvarníků, kteří se mu věnují ve formě fotomontáží (Ladislav Sutnar, Karel Teige, Emil Weiss a další)

obr. 8 Plakát Ladislava Sutnara-

zdroj: foto z výstavy *Řeč plakátu*– fotoarchiv autorky

Funkci jakéhosi shrnujícího sdělení a upoutání pozornosti mají i obálky knih, hudebních nosičů (tedy zejména gramofonových desek, později kazet, CD a podobně). Již bylo uvedeno, jak i do této oblasti již od času avantgardy zasahuje fenomén koláže (avantgardní obálky K.Teigeho), což je stále pravdou, vzhledem k tomu, že prostředky koláže mohou být ideální pro propojení textové informace a představ o daném literárním či hudebním díle a snadno dovolují zachytit i různé jeho prvky či aspekty do jedné kompozice

Příkladem slavného kolážového díla, jež bylo vytvořeno účelově právě pro obal hudebního nosiče pak může být obálka legendárního hudebního alba skupiny Beatles „Sergeant Pepper’s Lonely Hearts Club Band“ (1967), jejímiž autory byli Peter Blake a Jann Haworthová na základě fotografií Michaela Coopera.

Pokud jde o ilustraci, kromě knih a periodik se dostává stále více do užitého umění (například pohledy, diáře, obalový design, vizuální identity firem) ale i do veřejného prostoru.

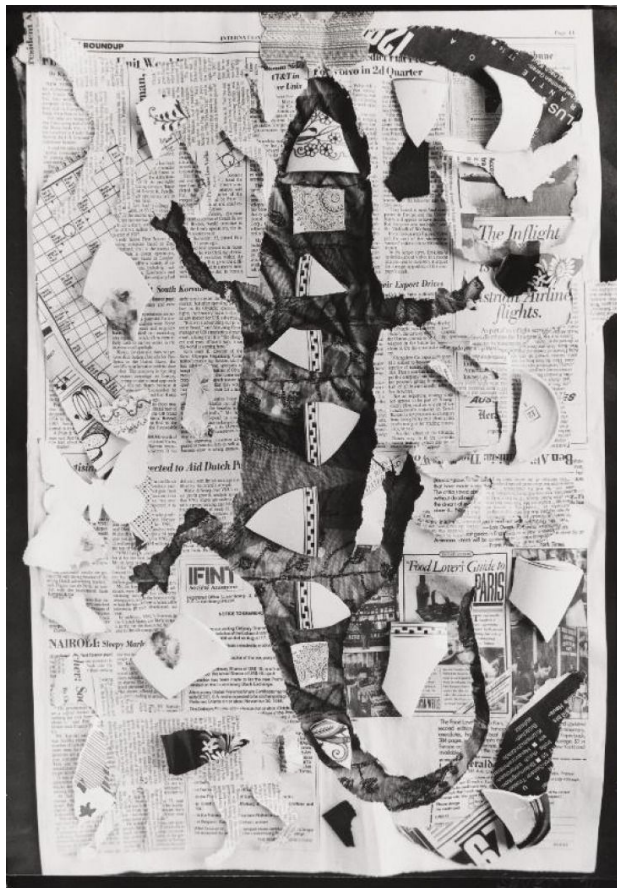

Obecný jev, že ilustrace se stále častěji uplatňuje i v rozpohybované podobě jako animace v krátkých i dlouhých filmech, ale i v jiných formátech, kdy mohou být součástí videí nebo počítačových her, platí i o koláži, cf. Půlnoční hra (rozpohybované ilustrace K. Pacovské vytvořené na základě její stejnojmenné knihy, jež vyšla v několika jazycích, viz obr. 9)

Obr. 9 francouzské vydání CD počítačové hry pro děti „Půlnoční hra“, dle knihy Květy Pacovské; zdroj: foto autorky

A jakých met mohou současní kolážisté dosáhnout na poli ocenění za výtvarnou práci? K nejprestižnějším českým oceněním v současnosti patří ceny Czech Grand Design, které od roku 2016 vyhlašují i vítěze v kategorii Ilustrátor roku, i zde se setkáme s nominacemi či vítěznými ilustracemi - kolážemi.

Platí to ovšem i o kategorii Fotograf roku, neboť z principů koláže vycházejí i práce některých úspěšných fotografů. Jde buď o fotografované ruční koláže a asambláže či užití cíleně nafotografovaných snímků pro jejich integraci do kolážovaného díla. Vedle Michaely Karásek Čejkové (laureátky řečené ceny Czech Grand Design v kategorii Fotograf roku), jejíž práce se uplatňují jako vizuály festivalů a dalších projektů, můžeme ze současných autorů, kteří takové postupy aplikují, na české scéně jmenovat též fotografa, teoretika a pedagoga Roberta Silveria.

Obr. 10 Robert Silverio, *bez názvu*, 1990

zdroj: <https://www.ghmp.cz/sbirky/?id=115668064>

Vedle již zmíněných umělců (Eva Kořátková, Dominik Lang, Vladimír Houdek), kteří dávají přednost papíru si vydobyla své místo i koláž digitální - té se věnuje například Miroslav Huptych, a to v podobě ilustrací, ale také třeba scénografie.

4.3 Tvorba pro děti

V tvorbě pro děti se koláž uplatňuje zejména při ilustraci dětských knih, kde se setkáváme s širokou škálou rozmanitě pojatých ilustrací, a to v zahraniční i české knižní produkci.

V ilustrovaných knihách pro děti a mládež se objevují různé techniky koláže od „klasické“ papírové koláže přes využití dalších materiálů k asambláži, kombinaci fotografie a kresby až k užití digitální tvorby.

Pro mladé čtenáře jsou právě ilustrace dětských knih často jedním z prvních kontaktů se soudobou výtvarnou tvorbou a rozumí se samo sebou, že kolážová forma z nich tvoří jen poměrnou část, kam se však nepochybně řadí ilustrace vyznačující se nebyvalou invencí.

K nejstarším příkladům kolážové ilustrace dětské knihy, které se mi podařilo zaznamenat v relevantní odborné literatuře a online zdrojích, by patřily práce rakouského výtvarníka a designéra Kolomana Mosera z období secese.

Obr. 11 koláž - ilustrace dětské knihy od Kolomana Mosera, 1904

zdroj:

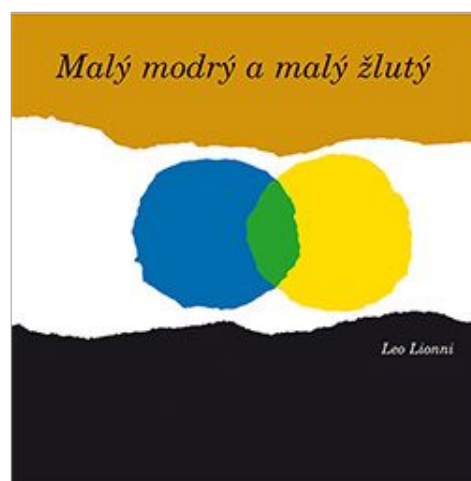
<https://www.wikiart.org/en/koloman-moser/picture-book-for-the-niece-of-ditha-mautner-von-markhof-1904>

Mezi průkopníky koláže v dětské ilustraci bezpochyby patří Leo Lionni (1910-1999) mezinárodně proslulý designér a později též ilustrátor a autor uznávaných dětských knih. Česky vyšla jen jeho knížka „Malý modrý a malý žlutý“ (*Little Blue and Little Yellow*, poprvé vyd. 1959). Za tuto na principu koláže originálně ilustrovanou knihu, kde se jednoduše geometricky tvarované útržky barevného papíru staly zosobněním aktérů příběhu, získal Leo Lionni řadu ocenění a dočkala se mnoha vydání po celém světě. Ceny pak obdržel i za další tituly pro děti jako *Matthew's dream* (Trumpet Club 1992), *Swimmy*, nebo příběh *Frederick*.

Obr. 12 Malý modrý, malý žlutý: 2015, Dokořán (původní titul: *Little Blue and Little Yellow*, vyd. 1959) ISBN: 978-80-7363-733-0

zdroj: <https://www.databazeknih.cz/knihy/maly-modry-a-maly-zluty-271150>

Podobně se svými knihami pro děti přibližně ve stejné době proslavil i Eric Carle. Jmenujme alespoň jeho nejznámější počín „Tuze hladová housenka“.

Ze současných výtvarníků se svým charakteristickým stylem kolážové knižní ilustrace zmíněným tvůrcům do jisté míry blíží například oceňovaný český autor působící v Británii, Petr Horáček, který kolážové prvky kombinované s malbou užívá i ve své volné tvorbě.

Ceny za kolážované ilustrace na obdobných principech, tedy spojení malby nebo kresby s koláží, kam ještě příležitostně vkládá přírodniny (například listy, tráva apod.) sklízí též výtvarník Filip Pošivač. Díky knize Kuba Tuba Tatubahn, která vyšla v nakladatelství Běžiliška, byl tento výtvarník zapsán na čestnou listinu IBBY¹. Tu IBBY International vydává společně s cenou Hanse Christiana Andersena, která má ze zahraničních cen zaměřených na autory - spisovatele a ilustrátory, kteří tvoří v oblasti literatury pro děti, nejen z evropského pohledu velký význam. Kategorie ilustrace se vyhlašuje od roku 1966, a to každý sudý rok.²

obr. 13 Ilustrace Filipa Pošivače

zdroj:<https://www.albatrosmedia.cz/tituly/42691219/v-kazdem-lese-je-mys-ktera-hraje-na-housle/>

Česká sekce IBBY pak uděluje v několika kategoriích, včetně výtvarné, výroční cenu *Zlatá stuha*. Toto ocenění za literaturu pro děti je každoročně udělováno tvůrcům nejlepších knih pro děti a mládež vydaných v českém jazyce. Existuje již více než 25 let a představuje jedinou cenu v České republice zaměřenou výhradně na dětskou literaturu. Knihy procházejí pečlivým výběrem odborných porot. Zlatá stuha je tedy garantem kvalitních dětských knih.

Vzhledem k tomu, že se ilustraci v kolážové formě u nás věnují i další přední výtvarníci a výtvarnice, řada z nich již byla některou z těchto poct oceněna. Nominace na Zlatou stuhu 2019 se dočkala za koláže z fotografií a kresby do knihy „*Příručka mladého hledače*“, již dříve zmiňovaná Eva Koťátková, jedna z našich mezinárodně nejuznávanějších umělkyně.

Zlatou stuhu i zápis na čestné listině IBBY si již zasloužila Michaela Kukovičová, (*Golem*, *To je Praha* a další knihy v nakladatelství Baobab, *Nebojme se bát*, nakladatelství Práh)

¹ International Board on Books for Young People (Mezinárodní sdružení pro dětskou knihu) je mezinárodní nevládní organizací UNESCO

² Z českých výtvarníků jsou držiteli zlaté medaile, kterou tradičně předává dánská královna, pouze Jiří Trnka, Květa Pacovská a Petr Sís.

v jejich ilustracích jsou často příhodné vzory a struktury kolážovaných prvků kombinovány s kresbou.

Obr. 14 obálka knihy *To je Praha*

Zdroj: <https://www.baobab-books.net/product/to-je-praha?v=15481>

A do třetice žen výtvarnic uvedu jméno Vendula Chalánková, která se rovněž již několik let věnuje ilustracím (nejen dětských knih) postaveným na metodách koláže, kde veškeré postavy vytváří za pomoci jednoduchých tvarů a vedle barevných a vzorovaných papírů se nebojí používat také látek (zpracování jednotlivých klasických pohádek).

Kromě koláží pro knihu Wolfgang Amadeus Mozart v Praze, (vydal Pratique, 2016), souvisí s hudbou také přesah ilustrace do nápadité animace vytvořené k lidovým písničkám pro dětské „zpívánky“ v České televizi.

Své ilustrace uvádí do pohybu i výtvarnice nejmladší generace Eliška Podzimková, jejími ingrediencemi jsou zejména fotografie a kresba a v jednom z nejčerstvějších počínů- ilustracích k „Malému princ“ hrají důležitou úlohu též přírodniny.

Abychom však zároveň zahrnuli současné trendy koláže u zahraničních ilustrátorů, uvedu zde francouzskou výtvarnici Martine Bourre, která vypráví příběhy kolážemi vynalézavě sestavenými z různorodých materiálů a její ilustrace jsou součástí mnoha knih pro děti a mládež doporučených oficiálním seznamem francouzského ministerstva školství.

Obr 15 ilustrace z knihy *Le loup et la mésange* (Vlk a sýkorka);

Zdroj: <https://didier-jeunesse.com/collections/les-ptits-didier/le-loup-et-la-mesange-poche-9782278076055>

Z britské výtvarné scény pak uvedme Saru Fanelli, u níž jsou hravé koláže doplňovány nepřehlédnutelnou prací s písmem, ta se odráží mimo jiné i ve spolupráci s londýnskou Tate Gallery.

Jako poslední příklad tvorby pro děti zmíním knihu *Noha k noze*, (Labyrint / Raketa, 2005), která by se sama o sobě dala označit jako koláž i svým celkovým pojetím a shromážděním různých typů textů, ilustrací fotografií a koláží (literární autor V. Klimáček) s výtvarnou koláží v ní pracuje Dezider Tóth, dnes nazývaný též Monogramista T.D.

5 Závěrečná teoretická úvaha

Je v povaze současného umění neustále reagovat na aktuální dění a situace kolem nás, na předchozí zkušenost, navazovat na minulá díla a odkazovat k nim, řídit se asociacemi a vytvářet další.

Důvodem pro teoreticko-historickou sondu do fenoménu koláže je i to, že na tento teoretický základ také navazují ve výtvarné a didaktické části práce.

Veškeré poznatky o uváděném historickém vývoji, příklady minulých i současných přesahů koláže do užitého umění, její propojení s literaturou a dalšími uměleckými odvětvími mohou posloužit ve výuce jako východisko a vodítko při zkoumání možností koláže v hodinách výtvarné výchovy ve škole i v dalších edukačních aktivitách.

Domnívám se, že téma koláže ve výtvarné výchově je v dnešní době úzce spojeno také s problematikou vizuální gramotnosti, neboť žáci a studenti se stále častěji, zejména ve všudypřítomném digitálním světě, setkávají s propojováním obrazů a vytvářením „nové reality“, ba nezřídka umějí sami v poměrně raném věku hravě spojovat či nakombinovat zobrazení z různých zdrojů do nového uvěřitelného ač nikoli skutečného obrazu nebo jsou schopni upravovat stávající obraz - například fotografii či kresbu - v digitální formě digitálními prostředky tak, že se do značné míry mění jeho vzhled a obsah, až je výrazně odlišný od skutečnosti (viz též umělecké postupy nedigitální fotomontáže výše). Ne všichni a nejen mladí „obyvatelé“ digitálního světa si však tyto možnosti uvědomují. Tak se realita a fantazie mohou, přibližovat i oddalovat, transformovat i zaměnit, střetnout s manipulací a podvrhem. „Kde je hranice?“ jest otázka s nejasnou odpovědí. Jakoby však materiálová koláž- tedy fyzicky hmatatelná- zároveň byla snadněji důkazem existence možnosti manipulací s obrazem, jakkoli funguje na obdobných principech.

Obrazová ukázka manipulace s fotografiemi z evropských měst:

obr.16 původní fotografie z Milána Piazza Meda - Arnaldo Pomodoro *Grande Disco*

obr.17 původní fotografie z Prahy *Staroměstský orloj*

manipulované fotografie

obr 18 „Nový“ *disk*

obr 19 „Nový“ *orloj*

VÝTVARNÁ ČÁST

6 Autorský soubor koláží

Původní myšlenkou pro výtvarnou část byla sice tvorba ilustrací k příběhům klasických pohádek, ale nedařilo se mi nalézt obrazový materiál, jaký jsem si představovala, a několik počátečních pokusů o transformaci prvotní myšlenky bylo značně neuspokojivých.

Pro výtvarnou část bakalářské práce jsem tedy zpracovala látku jinou: cyklus koláží nazvaný *Kde to žijeme?*, který se tematicky zabývá různými úhly pohledu na současnou společnost, jejími aktuálními otázkami a zejména jejími problematickými aspekty.

Zvláště se zaměřuje na psychologické tlaky na jedince, ať již z úhlu oslavy a vybízení ke konzumu či po stránce otázky tak snadno ovlivnitelného vlastního image, nebo pak zneklidňující úloha lidské společnosti v působení na změny životního prostředí.

Jednotlivé práce jsou vytvořeny různými postupy a technikami, které byly v koláži užívány v minulosti i současnosti a také se zapojením experimentu.

V této doprovodné textové části rovněž explicitněji rozvádím obsahová i formální a případně i technická východiska každého prvku autorského souboru.

Jde vesměs o komornější práce spíše nevelkého formátu, avšak, alespoň z mého pohledu, obsahově nabitě do sebe zapadajícími obrazovými i textovými informacemi.

Všechny tyto práce vznikly v rozmezí posledních dvou let.

6.1 Kompozice z textu – Psychologie konzumu, reklamy a marketingu

Práce *Problem vanish mix aneb Co všichni (ne)chceme?* se zabývá tématem konzumerismu, reklamy a marketingu, které jsou v naší současné společnosti tolik přítomné.

Poukazuje na reklamní rétoriku a konkrétně na typicky užívané výrazivo snažící se oslovit jazykovou směskou globalizovaného zákazníka, jakož i na charakteristické použití barev, často výrazných až agresivních, či na typografické tendence jako jsou obvykle aplikované fonty písma. To bývá nejčastěji bezpatkové, v kontrastní barvě vzhledem k podkladu, barevnost se pak většinou pohybuje na základní škále barev, vedle černé téměř jistě narazíme na červenou a žlutou (zde případně lze vysledovat různé odstíny) méně pak na modrou, ta se může vyskytovat v kontrastu např. s barvou oranžovou.

Textová a jazyková stránka se zde tedy propojuje do obrazové kompozice. Jedná se tak o pojetí z části lettristické, kde byl použit pouze materiál z reklamních tiskovin a obalů s potiskem.

Obr. IV Problem vanish mix aneb Co všichni (ne)chceme?

(koláž, 22 x 26 cm, 2022)

Zdroj: fotoarchiv autorky

„Umělci používají koláž, aby symbolicky odolávali konzumu, a vytvářejí svět novými způsoby.“ (Bush, Gavinová, str 11)

6.2 Kompozice útržků obrazu a textu s připojením autentického tematického prvku – téma Pandemie

Další práce této řady nazvaná *Pod rouškou pandemie aneb Čeho se (už ne)bojíme?* reflektuje období pandemie, z mnoha pohledů krizové, které silně narušilo zaběhnuté ekonomické i psychologické vzorce jednotlivců i společnosti.

Otázkou zůstává, jak je možné, že naše tak „inteligentní a mocné“ společenství lidské do značné míry nezvládlo se připravit na alespoň víceméně předvídatelnou situaci (věnujeme-li ovšem pozornost varování vědců). Že by přílišný optimismus?

I v této práci jsou částečně využity útržky textů propojených s tímto tématem v kombinaci s abstraktními i reálnými obrazovými prvky. Amorfnní útvary, které na sebe berou podoby skutečných věcí, částí těla či snad vydechnutého vzduchu, mohou vlastně přejímat odlišné reprezentace a funkce dle našich představ a vzpomínek tak, jak je v nás může dané období vyvolávat.

Je tu ten kulatý, z něhož mají téměř všichni strach? Ten přece není jen tak vidět, a přesto je možné ho spatřovat, kam jen se podíváme. Stále se o něm píše a všude o něm lze číst a slyšet, co vše způsobil.

A také sem se promítá ona častá otázka: „S rouškou nebo bez?“, neboť ke koláži je „interaktivně“ - jest totiž možno jej odkrýt či nasadit - zapojen prvek roušky, tolik diskutované, avšak ve výsledku nepostradatelné to výbavy každého, kdo pandemickou situaci prožil uprostřed civilizace.

Bývalé velké téma na komorním malém formátu.

Obr. 2 V *Pod rouškou pandemie aneb Čeho se (už ne)bojíme?*

(koláž 14,8 x 21cm, 2022)

Zdroj: fotoarchiv autorky

obr. 3V *Pod rouškou pandemie aneb Čeho se (už ne)bojíme?*

(koláž s interaktivním prvkem , 14,8 x 21cm, 2022)

Zdroj: fotoarchiv autorky

6.3 Experimentální vrstvení a proces destrukce - Životní prostředí

V práci s obalovým materiálem jsem pokračovala více experimentální částí série, která se z hlediska metody přibližuje technice *stratifikace* užívané například Jiřím Kolářem (viz obr. Jiří Kolář, *Dvojníci* (1961), *stratifikace*). Tento typ díla mne nesmírně zaujal na výstavě *Jiří Kolář Slovník metod* (19/11/ 2021 - 27/2/ 2022 v Museu Kampa). Spočívá v prořezávání či protrhávání předem připravených vrstev papíru, kartonu, či jiného materiálu, který by mohl tvořit základ díla, směřující k vytvoření různě tvarovaných prohlubní až reliéfu, jedná se tak v podstatě o specifickou formu dekoláže, jak s ní v minulosti pracovala celá řada autorů počínaje Jaquesem Villeglé, přes Karla Trinkewitze a další tvůrce.

obr. 4V foto z výstavy: Jiří Kolář, Dvojníci (1961), stratifie

Výsledná práce *Paměť krajiny aka Stopy aneb Co jsme (ne)zanechali* je zamyšlením nad působením člověka na krajinu a jeho vlivy na okolní životní prostředí obecně a nad případnou snahou o nápravu neblahých nebo neuvážených lidských zásahů.

Může zde vzniknout paralela zbrázděné krajiny, takové, jaká je tam, kde se do do půdy zaryly bagry, aby z potřeby vytěžit z přírody její nerostné bohatství vznikly lomy či doly nebo se lidé jen pustili do budování své technické a dopravní infrastruktury. Zároveň si lze ovšem v některých částech obrazu představovat rostlinstvo nebo květiny, neboť i porosty mohou být v lepším případě výsledkem aktivity člověka v krajině, byť je tomu tak často právě až ve fázi revitalizace či rekultivace po předchozích necitlivém působení.

obr. 5V *Stopy aneb Co jsme (ne)zanechali*

(stratifikace, cca 30 x 51 cm, karton, potištěný papírový obalový materiál, 2023)

Zdroj: fotoarchiv autorky

6.4 Kompozice z barevných ústřížků - Životní prostředí

I další práce z cyklu s názvem *Ostrov aneb Co jsme ne/vytvořili* se zabývá environmentálními tématy.

Týká se na jedné straně problematiky hospodaření s vodou, která je zde symbolizována barevným klišé modré a zelené a vlnitými a oblými tvary ústřížků a útržků.

Na straně druhé je zde problém odpadu produkovaného v nadměrné míře dnešní společností, aniž by tato dokázala důsledky svého působení kompenzovat. Tyto dvě otázky jako by se symbolicky protínaly tam, kde se na rozsáhlých vodních plochách oceánu vytvářejí ostrovy z nahromaděného, převážně plastového, odpadního materiálu.

V souvislosti s touto tematikou mohu pro svou osobu hovořit mimo jiné i o inspiraci knihou islandského prozaika Andriho Snær Magnasona *O času a vodě*, ve které se - řečeno slovy anotace- autor ve dvou hlavních liniích úvah „jednak obrací skrze životní příběhy svých prarodičů ke svým kořenům, jednak se zabývá současným světem a jeho problémy, především těmi ekologickými.“

Na jednu stranu ledovce tají, stoupají hladiny moří a oceánů a vody tedy přebývá, na druhé straně se jinde vody nedostává a nezměrná setrvačnost současného fungování lidského soukolí nám mnoho času na nápravu neposkytuje.

Právě tato úvaha o čase mne přiměla změnit původně zamýšlenou kompozici koláže s deformovaným plastem v ústřední části a začlenit do ní také čas symbolizující utápějící se hodiny.

obr. 6 V Rozpracování- *Ostrov*

Zdroj: fotoarchiv autorky

(koláž, cca 26 x 33 cm, karton, potištěný papírový materiál a plast, 2023)

obr. 7V *Ostrov v čase, 2023*

Zdroj: foto autorky

(koláž, cca 26 x 33 cm, karton, potištěný papír, plast , 2023)

6.5 Fotomontáž – téma Psychologie

obr. 8V Rozpolcenost aneb Moderní psychologie, 2022

(koláž, cca 27 x 27,5 cm, karton, potištěný papír, 2022)

Zdroj: fotoarchiv autorky

Koláž pojmenovaná *Rozpolcenost* se částečně vrací k tématice marketingu a psychologického nátlaku, kterým se snaží působit na jednotlivce, ovšem jedná se zde o jeho mnohem rafinovanější podobu, která vychází zejména z reklamních fotografií a magazínů, kde se využívá kvalitněji zpracovaný vizuální materiál, profesionálně provedené fotografie, kvalitní papír, chybí zde výrazné základní barvy a velké písmo, ale jakási naléhavost zůstává, agresivní tedy není ani tak způsob vizuální prezentace jako spíše sám obsah, který vyzývá k následování určitého vzoru, jeho kopírování nebo zkrátka jen návod: buďte takoví a takoví. Pro někoho sice mohou mít taková povzbuzení motivační charakter a podněcovat snahu o zlepšení vlastního já, ovšem nebezpečí těchto reklamních snímků však spočívá v tom, že tyto předobrazy dokonalosti mohou přispívat k negativnímu vnímání až zavrhování vlastní osobnosti či přinejmenším jejích některých rysů (zejména u snadno ovlivnitelných jedinců, typicky např. mládež, popř. k dalším negativním projevům).

7 Závěr k výtvarné části

Závěrem výtvarné části uvádím, že některé práce se během tvorby odchýlily od původní představy, ať již z důvodů technických (*Stopy*, kde se ukázalo jako velmi náročné odtrhávání částí podkladu) nebo vlivem dalších úvah k námětu (*Ostrov*, kde se původní myšlenka kompozice byla vytvořit pouze „ostrov“ a motiv času jsem se rozhodla zapojit až v průběhu práce)

Rovněž na tomto místě uvádím, že se jedná o záměrnou snahu pojmout jednotlivé části souboru odlišně, abych tak mohla prozkoumat různorodé přístupy. Jejich společný jmenovatel je čistě tematický.

Témata předkládaná ve výtvarné části a také formy zpracování koláží mohou být dle mého názoru vhodnými náměty zadání ve výtvarných lekcích a hodinách výtvarné výchovy zejména pro vyšší ročníky.

DIDAKTICKÁ ČÁST

Uplatnění koláže v praxi výtvarné edukace

Práce se v této části věnuje zařazení edukačních aktivit, které aplikují postupy koláže, ve výuce výtvarné výchovy ve školní, volnočasové a galerijní pedagogice. V poslední jmenované oblasti jsem již získala i praktické zkušenosti zejména v návaznosti na programy k výstavám Musea Kampa, kde jsem rovněž absolvovala bakalářskou lektorskou praxi.

Výtvarné programy probíhají buď se školními skupinami nebo jako akce pro veřejnost, kam patří například rodinné dílny, příměstské tábory či výtvarný kroužek pro děti. Některé programy lze aplikovat s určitými úpravami pro různé cílové skupiny.

Práce s koláží reprezentuje značnou výhodu i pro žáky či studenty, kteří procházejí tvůrčí krizí typickou pro dospívající věk, kdy nedisponují patřičnou důvěrou k ovládnutí kresby či malby. Koláže jim tak umožňují jiný způsob výtvarného vyjádření, jenž jim může lépe vyhovovat.³

V této části popisují několik výtvarných projektů založených na principu koláže a příbuzných technik, které vznikly na základě výstav probíhajících v Museu Kampa, přičemž programy pro školy byly organizovány zejména v rámci rozsáhlé výstavy *Slovník metod* věnované právě kolážovému dílu Jiřího Koláře nejen ze sbírek Musea. Zde byly představeny různé metody, kterými tento výtvarník pracoval a z nichž některé sám „vynalezl“ nebo přizpůsobil, aby tak diváka přiměl k zamyšlení nad významem konkrétního obrazu či zkoumání možností, jak dané dílo číst, ale také nabízejí jiné pohledy na klasická umělecká díla. Jednotlivé metody tak nejsou pouze technickým postupem, ale přinášejí s sebou právě různé úhly pohledu, hledání a hru s obrazem.

3 cf. Z podobných důvodů a cesty k vytváření koláží se vyznává například i český výtvarník, pedagog a arteterapeut Miroslav Huptych v rozhovoru pro Český rozhlas Vltava krátce po obdržení ceny Magnesia litera za nejkrásnější knihu (*Labyrint světa a ráj srdce*), již doprovodil ilustracemi na bázi digitální koláže.

8 Výtvarné projekty k výstavě *Slovník metod*

Proláž / roláž

Stručná charakteristika:

K výstavě *Slovník metod* sestávající z děl Jiřího Koláře (*Museum Kampa 19/11/ 2021 - 27/2/ 2022*) a nazvané dle stejnojmenné knihy, již J. Kolář založil na různých formálních přístupech, které ve své tvorbě používal, byl koncipován program pro školní skupiny. Měl podobu workshopu, na němž se žáci a studenti po prohlídce výstavy s komentářem lektora věnovali tvorbě koláží na základě jedné z vybraných metod Kolářovy práce. Tuto výtvarnou dílnu jsme připravili s kolegy v týmu lektorského oddělení.

Délka workshopu se odvíjí od potřeb dané skupiny a časové dotace domluvené s vyučujícím žáků či studentů a s přihlédnutím na jejich věkovou kategorii, obvykle se pohybuje kolem 90 minut.

Materiál a pomůcky:

- tužky, popisovače (fixy)
- bílé papíry, čtvrtky (formáty A4, popř. A3), případně též barevné papíry
- nůžky, tuhá lepidla, pravítka
- tištěný obrazový i textový materiál (například vytištěné obrazy ze sbírek Musea, dále fotografie s výrazným ústředním prvkem jako například: zvíře, dům, loď atd.- set je předem sestaven s ohledem na potřeby této dílny pro vytváření proláže, případně další tiskoviny, časopisy a podobně)

Příprava a průběh dílny:

Samotné organizaci dílny předchází sběr a příprava materiálu a pomůcek. Zásoba základních psacích a výtvarných potřeb, které jsou k dispozici na dílny jako materiálová základna, se neobejde bez průběžného sledování a udržování v přehledném stavu, aby bylo v případě nutnosti včas patrné, co doplnit.

Dále je, vzhledem k povaze workshopu, dle očekávaného počtu účastníků třeba vytisknout sety vybraných vyobrazení, která při proláži umožňují vytvoření masky (viz. seznam materiálů výše) a doplníme dalšími jinak již nevyužívanými tiskovinami, které jsou však uchovány právě, aby mohly případně posloužit pro výtvarnou práci. Při zaměření na koláž může lektor dle vlastního uvážení přidávat další vhodný materiál, neboť není nutné

tiskoviny speciálně pořizovat, spíše předem schraňovat, ideálně tedy shromažďovat podklady průběžně.

Každý, kdo se v dlouhodobějším časovém horizontu zabývá koláží, stane se snadno i sběratelem různorodých tiskovin, různých typů papíru (specifických co do struktury, barvy, motivů potisku atd.

Před setkáním se skupinou je tedy třeba přichystat materiál a pomůcky na vhodné místo do expozice. Přestože byla výstava hojně navštěvována, výstavní plocha je poměrně rozsáhlá, a není tedy velkým problémem v ní pro skupinu vhodné pracovní místo nachystat.

Výchozím předpokladem dílny byly zvolené metody proláže, případně roláže a s ohledem na metodu je také orientována úvodní komentovaná prohlídka. Na základě tohoto výběru byl také žákům a studentům k dispozici výtvarný materiál.

Na začátku setkání uvítám skupinu na návštěvě v Museu, obvykle pohovoříme také o jeho vzniku a programu a stručně si představíme konkrétní výstavu. Osobně se úvodní promluvu snažím vést alespoň částečně interaktivně, jako rozhovor s žáky, kdy otázkami zjišťuji, zda již něco vědí o Museu a o tom, co zde mohou vidět, co již slyšeli o autorovi (v našem případě tedy o Jiřím Kolářovi), na jehož výstavu se chystáme a jaká díla tvořil.

Je to také chvíle, kdy je na místě vyložit si termín *koláž*. Uvedu zde základní situace, které nastaly nebo mohou nastat v závislosti na případné předchozí průpravě, která buď ve školní výuce proběhla či nikoli a rovněž dle věku dětí ve skupině: žáci druhého stupně ZŠ a starší studenti tento pojem obvykle znají a jsou tedy vyzváni, aby jej sami zjednodušeně vlastními slovy vysvětlili, popř. se kolektivně doplňují při sestavení improvizované definice. Pokud jde o mladší žáky, kteří již ve vyučování před návštěvou Museu hovořili o koláži nebo ji dokonce tvořili (v jedné z tříd například zpracovávali společnou skupinovou koláž, ještě než na výstavu zavítali), pak byli také s pojmem seznámeni.

Motivační úlohu hraje prohlídka, kde se už při výkladu zaměřujeme více na díla odpovídající budoucímu výtvarnému úkolu, ale žáci si často aktivně sami všímají nejen témat, ale i způsobů a postupů, anebo se snaží vyvodit, jak byla vystavená díla vytvořena, na základě dotazu. Někteří dokonce poznávali například v rolážích autory zdrojových obrazů.

Ještě si zopakujeme princip proláže před samotnou tvorbou.

V prolázi je z obrazu vyříznuta některá jeho snadno rozpoznatelná část a do této tzv. masky pak je vložen jiný obraz, jde tedy o prolnutí (odtud název proláž) nového prvku do chybějící části obrazu původního.

Podle J. Koláře lze proláž přirovnat k pohledu do výkladní skříně, okna nebo i do louže, kdy vidíme dva “světy”. Právě takto se prolínají dvě kontrastní roviny, například věda a umění, umění a příroda, minulost a současnost

Odvážnějším dětem necháváme možnost vytvořit i roláž, která je samozřejmě technicky složitější a náročnější na přesnost, má-li vypadat dobře zpracovaná.

žákovské práce z výtvarných dílen k výstavě Slovník metod: obr. 1D a 2D

Na závěr dílny proběhne **úklid** pomůcek a zbytků materiálu a také **reflexe a evaluace** výtvarných aktivit. Může se tak dít prostřednictvím reflektivního dialogu, jindy žáci/studenti své práce rádi sami prezentují a vyjadřují svá hodnocení a stanoviska k průběhu workshopu i výsledkům práce.

Reflexe k programu:

Dle mého pozorování tento program naprostou většinu žáků a studentů velmi zaujal, zajímala je jak vystavovaná díla a metody jejich zpracování, tak vlastní tvorba, při které se nechali inspirovat zhlédnutou výstavou a s chutí realizovali své výtvarné nápady. Program proběhl opakovaně a těšil se velkému zájmu ze strany škol, přičemž některé školy spojily návštěvu expozice s obecněji definovaným cílem seznámit se blíže s osobností Jiřího Koláře, (např. pro školy z Prahy 10 se výstava programově protнула s rokem, kdy se J. Kolář stal čestným občanem této městské části a i zde se konaly akce, které seznamovaly s jeho osobou- venkovní výstava dokumentující život a dílo autora, besedy, výtvarné dílny organizované Městskou částí).

9 Výtvarná dílna k výstavě děl Kateřiny Černé *Sny zaznamenané*

Stručná charakteristika:

Tento program vznikl jako doprovodný program k dočasné výstavě díla Kateřiny Černé v Museu Kampa (v březnu roku 2023). Připravila jsem jej pro takzvanou rodinnou dílnu, což je pravidelný program, kde se mohou děti workshopu zúčastnit společně se svými rodiči, prarodiči a podobně. To umožňuje i mladším dětem pracovat na složitějších výtvarných úkolech, vylepšovat své praktické dovednosti a vytvářet výsledné dílo ve spolupráci s blízkou osobou.

Workshop je založen na představení děl autorky ve výstavě a následné výtvarné práci na principu asambláže, které Kateřina Černá věnovala významnou část své tvorby.

Délka programu:

90 -120 min + příprava a úklid pracovního místa lektorem.

Příprava a průběh dílny:

Rovněž u tohoto programu je nutné promyslet a vybrat dopředu, jaké materiály využijeme pro tvorbu. Lektor by tedy měl s dostatečným předstihem prohlédnout materiálovou základnu, která je k dispozici v Museu, a doplnit dle uvážení, nápadů a dostupnosti další materiál.

Před započítáním dílny je pak třeba připravit pracovní prostředí, neboť workshop probíhá v expozici, kde je tedy nutno nainstalovat pracovní stoly a nachystat potřebný materiál a rozříděné potřeby pak pro účastníky přehledně předložit.

Pomůcky a materiál:

- tužky, pastelky, fixy
- podkladové kartony (v tomto případě byl zvolen formát 350 x 350 mm)
- nůžky, lepidla, štětce
- barevné a strukturované papíry, krepové papíry nebo alobal
- drobné předměty (zde například mušličky, korálky, knoflíky, kousky textilu, kůže, stužek či krajky, provázky, ubrousky, houbičky, špejle)

výtvarný úkol :

V úvodu představíme Museum, ptám se zejména dětí, zda už byly v nějakém muzeu, případně přímo v Museu Kampa, co se zde vystavuje apod.

Po přivítání dále představíme účastníkům programu výstavu, kde se autorkou reálně prožité obrazy doplňují snovými obrazy představ a ikonickými znázorněními.

Než začneme pracovat na výtvarném úkolu všechny provázím výstavou, přičemž upozorňuji na motivy vybraných obrazů a u některých se snažime s dětmi rozpoznat, jaká místa jsou na nich zachycena (například místa v centru Prahy, Paříž - Eiffelova věž). Poukazujeme také na použitý materiál, a to zejména u asambláží, které se pro nás stanou předobrazem, inspirací a zčásti i návodem pro realizaci výtvarného úkolu. Tím je pomocí asambláže zachytit vlastní představu místa nebo postavy v naší vymyšlené či vysněné krajině.

Děti poté tvoří samostatně svou asambláž, popř. některé mladší ve spolupráci s rodičem nebo jinou doprovázející osobou. (Jak již zmíněno, popisují zde program, který byl primárně určen dětem v doprovodu rodičů.)

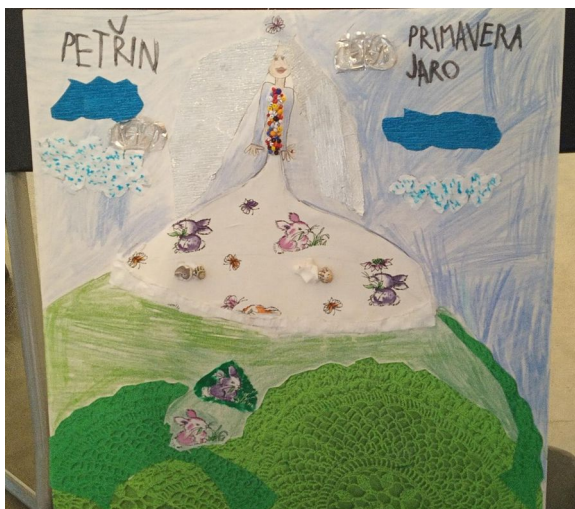
V přípravné fázi tvorby společně konzultujeme motiv a kompozici, v průběhu práce na výtvarném úkolu probíráme dále použití různých materiálů, které jsou k dispozici, případně i jejich technické začlenění do obrazu, neboť uchycování některých materiálů do asambláže (například korálků) vyžaduje specifické lepidlo, techniku atd.

Po skončení práce probíhá úklid pomůcek a moment reflexe, kdy má každý prostor pohovořit o své práci, o výsledném díle, jeho obsahové i formální stránce, případných poznatcích pro další tvorbu i celkovém dojmu z workshopu.

Obdoba tohoto programu k výstavě by mohla být realizována také pro školní skupinu (z důvodu nedostatku prostoru ve výstavě ovšem nebylo možné, aby větší počet žáků či studentů tvořil přímo na místě). V takovém případě by tedy bylo vhodné zaměřit se specifickěji dle dané věkové kategorie a rozdělit práci se skupinou na část probíhající ve výstavě s výkladem o muzeu, výstavě, Kateřině Černé jako autorce a její prezentované tvorbě, vyzvat žáky/studenty k podrobnějšímu prostudování jednoho nebo více děl dle vlastního výběru a jejich případnému zdokumentování (fotografie, skica atd) a následné pokračování v prostředí školy navázáním na návštěvu Musea ve výuce, a to diskuzí o poznatcích z výstavy a dílech vybraných žáky či studenty a poté vlastní výtvarnou tvorbou. Ta by byla volně inspirována vjemy a vědomostmi načerpanými v Museu a ukončena řízenou skupinovou reflexí.

I zde vyvstává otázka přípravy materiálu pro tvůrčí sekvenci takového výukového bloku. Pokud bychom chtěli ve výtvarném úkolu zachovat techniku asambláže, je třeba předem shromáždit vhodné materiály. Nabízí se možnost se v předstihu domluvit s žáky/studenty, aby část materiálu zajistili sami, neboť lze využít různé drobnosti a zbytky materiálů, které

naleznete v téměř každé domácnosti (např. textilu, provázky, knoflíky a další prvky galanterie, kutilské drobnosti, viz též seznam materiálu výše) či také nasbírat přírodniny atd.

obr: 3D-7D

Jaro na Petříně (Primavera), (dívka, 7 let)

Princezna a drak (dívka 13 let)

Vrcholy - fáze tvořivého procesu

Tvorba v expozici

Princezna v pohádce (chlapec, 4 roky,
s pomocí maminky)

(zdroj: archiv autorky)

10 Lettristická dílna k výstavě *Eduard Ovčáček: Propalované koláže a objekty*

V době konání výstavy děl Eduarda Ovčáčka *Propalované koláže a objekty* probíhal také zájmový výtvarný kroužek vycházející z dění v Museu Kampa. V tomto dětském kroužku jsem realizovala dílnu inspirovanou lettristickou tematikou, která byla rovněž jedním z hlavních motivů této výstavy a je jedním ze stěžejních prvků v díle Ovčáčkově obecně.

Materiál a pomůcky:

- tužky, propisovací tužky, pastelky, pastely, fixy
- bílé papíry a barevné papíry (různé formáty), čtvrtky (formáty A4, A3)
- barevné papíry a potištěné papíry,
- nůžky, pravítka, lepidla, štětce

časová dotace:

120 min + příprava a úklid pracovního místa lektorem

výtvarný úkol :

- 1) zkoumání vybraného písmene rozkreslením do plochy
- 2) vytvoření studie z jednoho nebo více písmen na principech koláže, frotáže či šablony

Průběh lekce:

Úvod a motivační část:

V úvodu kroužku jsme s dětmi krátce pohovořili o písmu a písmenech a jiných znacích jako námětu tvorby.

Vyložím dětem, že právě máme v Museu výstavu, která se tímto tématem zabývá a půjdeme se na ni podívat. S Museem jsou již děti seznámeny, jelikož jde o pravidelný kroužek, ale tuto výstavu ještě nenavštívily.

Dále jsme tedy s dětmi prohlédli výstavu a seznámili se především s kolážemi s tematikou znaků, písmen a číslic.

Vlastní tvorba:

- 1) Poté mají děti za úkol kresebně pracovat s jedním vybraným písmenem a prozkoumat jej. Navrhuji jim zpracovat první písmeno jejich křestního jména nebo vybrat druhou z jejich iniciál. Jde o pouhou rozcvičku – rozkreslení – kdy se daná litera v podobě psacího

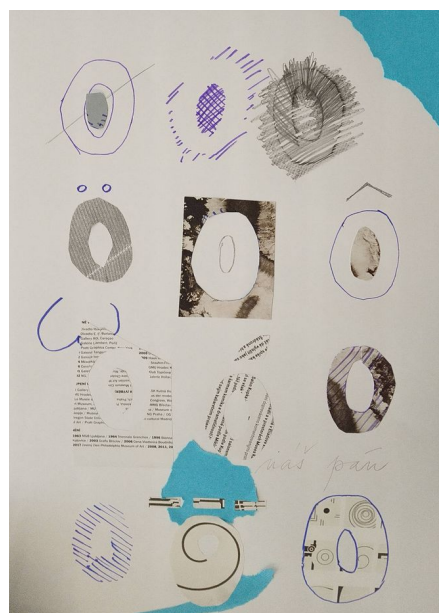
písmene rozkreslí opakovaným obtahem jeho tvaru po celé ploše papíru. (viz obr. 8 D) Je samozřejmě také možné použít formu tiskací, jelikož u některých písmen je tento způsob pro jejich komplikovaný tvar značně náročný.

2) Probrali jsme různé způsoby, jakými lze tvary písmen tvořit, přetvářet a obměňovat pomocí koláže, šablonování, ukázali jsme si také například, jak vytvářet frotáž..

Děti jsou sice trochu zklamané, že nebudeme tvořit koláže propalované, ale i úkolem s užíváním jiných, běžnějších metod jsou zaujaty a s chutí se pouštějí do práce. Nejmladší účastník je právě ve věku, kdy se písmena teprve učí, ale písmena svého jména již ovládá, tentokrát však jde o azbuku.

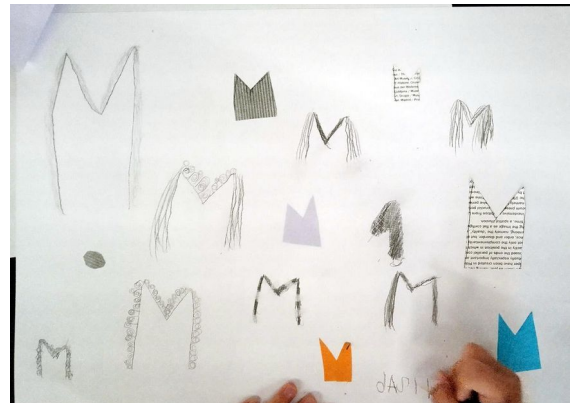
8D Rozkráskování

9D Příklad

10D

Úklid, reflexe, hodnocení

Setkání se neúčastnilo velké množství dětí, což bylo pro práci ideální, neboť taková situace poskytuje širší možnosti se dětem věnovat individuálně. Závěrem uklízíme s dětmi pomůcky, dokumentujeme vzniklé práce a pohovoříme si o tom, jak se komu pracovalo, pochválíme, co se komu povedlo.

ZÁVĚR

Práce se snaží poskytnout zevrubný a aktuální přehled o fenoménu koláže.

Závěrem bych uvedla, že z teoretických i praktických výstupů získaných při zpracování této práce vyplývá, že koláž je v současné době velmi živým a rozvíjejícím se médiem, které svým potenciálem velmi vhodně umožňuje vyjádřit „ducha dnešní doby“. Kdy se přehršle obrazů mísí v uvěřitelná i neuvěřitelná spojení.

Z hlediska výuky výtvarné výchovy a galerijních edukací a jiných mimoškolních vzdělávacích aktivit se koláž jeví jako velmi vhodné východisko, které přináší široké možnosti i pro například kreslířsky méně zdatné děti, a to se potvrzuje i na základě praktické zkušenosti.

Seznam použitých informačních zdrojů

Seznam odborné literatury (zdroje, ke kterým je odkazováno jsou uvedeny tučně):

BOSÁK, P., JANSA, R. Proto. Praha: Tranzit; Vysoká škola uměleckoprůmyslová; Quick brown fox jumps over the lazy dog, 2013. SBN 978-80-87259-22-1, ISBN 978-80-86863-60-3, ISBN 978-80-905691-0-2.

BUSCH, D; KLANTEN, R; HELDIGE, H. The Age of Collage: Contemporary Collage in Modern Art. Berlin: Gestalten, 2013. ISBN 3899554833

BUSCH, D; GAVIN, F. The Age of Collage Vol. 3: Contemporary Collage in Modern Art. Berlin: Gestalten, 2020. ISBN: 3899551109I

ELIZEGI, R. Collage by Women: 50 Essential Contemporary Artists. Barcelona: Promopress, 2020, ISBN: 8416851778.

TAYLOR, B; Collage : the making of modern art. London : Thames and Hudson, 2004, ISBN 0-500-23816-2

KALINOVSKÁ, M; KLIMEŠOVÁ, M. Úšklebek století: Grimace of the Century.

Praha: Národní galerie v Praze, 2018, ISBN: 978-80-7035-686-9.

NOVÁK, L. Dílo I. Praha: Dybbuk 2017. ISBN 978-80-7438-436-3

POSPISZYL, T. Asociativní dějepis umění. Poválečné umění napříč generacemi a médii (koláž, intermediální a konceptuální umění, performance a film). Praha: Tranzit, 2014. ISBN 978-80-87259-28-3

SRP, K.; BYDŽOVSKÁ, L.; BREGANTOVÁ, P. Karel Teige a typografie. Praha: Akropolis, Arbor vitae. 2009, ISBN 978-80-87164-17-4.

ELLIOT, P.; Gowrley F.; Etgar Y., 2022. Collage. 2nd ed. Edinburgh: National Galleries, ISBN 978-1-911054-31-3.

REJZEK, J. , Etymologický slovník, Voznice, Leda, 2001

VÝZKUMNÝ ÚSTAV PEDAGOGICKÝ V PRAZE, 2010. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání.

[online] Dostupné z: <https://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/ucebni-dokumenty>.

Online zdroje:

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=22> [online 12-06-23]

<https://www.databazeknih.cz/knihy/hrabalovy-literarni-kolaze-246488> [online 12-06-23]

<https://www.tuebingen.de/stadtmuseum/14816.html> [online 20-04-23]

<https://www.cam.ac.uk/beggarstaffs> [online 22-05-23]

<https://fitzmuseum.cam.ac.uk/visit-us/exhibitions/beggarstaffs-william-nicholson-and-james-pryde> [online 22-05-23]

<https://www.czechlit.cz/cz/feature/soucasna-ceska-ilustrace/> [online 12-03-23]

<https://www.narodni-divadlo.cz/cs/profil/ernest-pignon-ernest-1607838> [online 22-05-23]

<http://pignon-ernest.com/exposition-fhel/> [online 22-05-23]

<https://www.galerierudolfinum.cz/cs/vystavy/archiv-vystav/fragilites/> [online 22-05-23]

<https://vltava.rozhlas.cz/fantazie-je-raj-bavilo-me-pustit-ji-na-spacir-rika-miroslav-huptych-jeho-kolaze-8289837> [online 12-02-23]

<https://akropolis.info/kniha/hrabalovy-literarni-kolaze/> [online 12-06-23]

<https://plus.rozhlas.cz/promeny-vody-v-case-andri-snaer-magnason-o-casu-a-vode-8937552> [online 06-02-23]

https://issuu.com/knihypaseka/docs/issuu-p____ru__ka/14 [online 12-06-23]

<http://www.zlatastuha.cz/cs/archiv> [online 22-04-23]

<https://decko.ceskatelevize.cz/zpivejte-s-nami> [online 12-06-23]

Výstavní projekty, k nimž odkazuje didaktická část:

Jiří Kolář Slovník metod (19/11/ 2021 - 27/2/ 2022) kurátor: Jan Skřivánek

Eduard Ovčáček: Propalované koláže a objekty (6/7/ 2020 – 12/10/2020) kurátorka výstavy: Ilona Víchová

Eduard Ovčáček / Grotoska (70. – 90. léta) (22/10 2022 – 8/1 2023), kurátorka: Ilona Víchová

Stanislav Kolíbal: Knihy a stavby (5/11 2022 - 19/2 2023), kurátorka: Martina Vítková

Kateřina Černá: Sny zaznamenané (17/1 - 12/3 2023), kurátorka: Martina Vítková

<https://www.museumkampa.cz/vystava/kolar/>

<https://www.museumkampa.cz/vystava/katerina-cerna-sny-zaznamenane/>

<https://www.museumkampa.cz/vystava/ovcacek-2/>

<https://www.museumkampa.cz/vystava/eduard-ovcacek-groteska-70-90-leta/>

<https://www.museumkampa.cz/vystava/stanislav-kolibal-knihy-a-stavby/>

Další relevantní navštívené zdrojové výstavní projekty:

Řeč plakátu 1890 až 1938, Uměleckoprůmyslové muzeum, Praha (8/12/2022 až 10/4/2023)

Lucie Vlčková, Petr Štembera

Karel Trinkewitz: Ztracen ve vesmírném prostoru (16. 2.-18. 6. 2022) / Galerie Smečky, Praha kurátorka výstavy Klára Vavříková

Fragilités, Galerie Rudolfinum, Praha. (20/10/2022 -29/1/2023)

Kurátorky: Elena Sorokina, Silvia Van Espen,

Zbyněk Sekal: Sekal 100, Museum Kampa, Praha (1/4 - 2/7 2023), kurátorka: Ilona Víchová

Ernest-Pignon-Ernest, Landerneau , (Fr) FHEL – Fonds Hélène & Edouard Leclerc

du 12/6/ 2022 au 15/1/ 2023, kurátor Jean de Loisy

Barbora Blahutová: Dům a socha, (28/6 - 2/10/ 2022) Museum Kampa, Praha kurátorka: Ilona Víchová

Národní galerie, Veletržní palác, Praha -stálé expozice 2022

Musée d'Art Moderne et Contemporain de Strasbourg, (*Muzeum moderního a současného umění, Štrasburg (Fr)*), stálé expozice 2021

Museo del Novecento (muzeum umění 20. století), Miláno, (It), muzejní stálá expozice 2021(Futurismus)

Seznam obrázků

Teoretická část

obr. 1 z filmu *Milý tati*

zdroj: <http://filmovakritika.cz/mily-tati/>

obr. 2 Z cyklu *Flora Delanica*, Mary Delany, 1776 (Britské muzeum)

zdroj: https://www.britishmuseum.org/collection/object/P_1897-0505-312

Obr. 3 Philip Otto Runge, *Red Currant*, přelom 18. a 19. stol.; Metropolitní Muzeum, New York

zdroj: <https://www.britannica.com/biography/Philipp-Otto-Runge>

Obr. 4 Augustin Edouart, *The Wardlaw Ramsay Family* 1831, Národní galerie Skotska (*National Galleries of Scotland*)

Obrázky 5 a 6 záběry z filmů Michela Ocelota

zdroj: https://www.michelocelot.fr/images-images_de_films--les-tresors-caches-de-michel-ocelot

Zdroj: <https://www.nationalgalleries.org/art-and-artists/artists/augustin-edouart>

Obr. 7 Ernest Pignon Ernest, *Expulsions*, 1978, z výstavy

zdroj: Foto autorky

Obr. 8 Plakát Ladislava Sutnara-

zdroj: foto autorky

Obr. 9 francouzské vydání CD počítačové hry pro děti „Půlnoční hra“, dle knihy Květy Pacovské

zdroj: foto autorky

Obr. 10 Robert Silverio, *bez názvu*, 1990

zdroj: <https://www.ghmp.cz/sbirky/?id=115668064>

Obr. 11 koláž - ilustrace dětské knihy od Kolomana Mosera, 1904

zdroj: <https://www.wikiart.org/en/koloman-moser/picture-book-for-the-niece-of-ditha-mautner-von-markhof-1904>

Obr. 12 Malý modrý, malý žlutý: 2015, [Dokořán](#) (původní titul: *Little Blue and Little Yellow*, vyd. 1959) ISBN: 978-80-7363-733-0

zdroj: <https://www.databazeknih.cz/knihy/maly-modry-a-maly-zluty-271150>

obr. 13 Ilustrace Filipa Pošivače

zdroj: <https://www.albatrosmedia.cz/tituly/42691219/v-kazdem-lese-je-mys-ktera-hraje-na-housle/>

Obr. 14 obálka knihy *To je Praha*

Zdroj: <https://www.baobab-books.net/product/to-je-praha?v=15481>

obr 15 ilustrace z knihy *Le loup et la mésange* (Vlk a sýkorka)

Zdroj: <https://didier-jeunesse.com/collections/les-ptits-didier/le-loup-et-la-mesange-poche-9782278076055>

obr.16 původní fotografie z Milána Piazza Meda - Arnaldo Pomodoro *Grande Disco*

zdroj: foto autorky

obr.17 původní fotografie z Prahy *Staroměstský orloj*

zdroj: foto autorky

obrázky příkladů manipulace s fotografiemi obr. 18 - 19

obr 18 „Nový“ *disk*

obr 19,,*Nový*“*orloj*

Zdroj:fotoarchiv autorky

Výtvarná část

Obr. 1 V *Problem vanish mix aneb Co všichni (ne)chceme?*

(koláž, 22 x 26 cm, 2022)

Zdroj: foto autorky

Obr. 2 V *Pod rouškou pandemie aneb Čeho se (už ne)bojíme?*

(koláž 14,8 x 21cm, 2022)

Zdroj: foto autorky

obr. 3V *Pod rouškou pandemie aneb Čeho se (už ne)bojíme?*

(koláž s interaktivním prvkem , 14,8 x 21cm, 2022)

Zdroj: foto autorky

obr. 4V Foto z výstavy: Jiří Kolář, *Bez názvu neboli Dvojníci (1961*, stratifie

Zdroj: foto autorky

obr. 5 V *Stopy aneb Co jsme (ne)zanechali*, stratifie, cca 30 x 51 cm, karton, potištěný papírový obalový materiál, 2023)

Zdroj: foto autorky

obr. 6 V Rozpracování- *Ostrov*

(koláž, cca 26 x 33 cm, karton, potištěný papír, plast , 2023)

Zdroj: foto autorky

obr. 7V *Ostrov v čase*

Zdroj: foto autorky

(koláž, cca 26 x 33 cm, karton, potištěný papír, 2023)

obr. 8V *Rozpolcenost aneb Moderní psychologie*

(koláž, cca 27 x 27,5 cm, karton, potištěný papír, 2022)

Zdroj: fotoarchiv autorky

Didaktická část

-žákovské práce z výtvarných dílen k výstavě Slovník metod: obr. 1D a 2D

(Zdroj: fotoarchiv autorky)

-práce z výtvarného projektu k výstavě Sny zaznamenané:

obr: 3D-7D

Jaro na Petříně (Primavera), (autor: dívka, 7 let)

Princezna a drak, (autor: dívka 13 let)

Vrcholy - fáze tvořivého procesu

Tvorba v expozici

Princezna v pohádce (autor: chlapec, 4 roky, s pomocí maminky)

(Zdroj: fotoarchiv autorky)

-práce z výtvarného kroužku - k výstavě Propalované koláže a objekty: obr.8D – 12D

(Zdroj: fotoarchiv autorky)